

УДК 373.1: 140.8

В.В. Примакова
м. Херсон, Україна

СПЕЦИФІКА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ОСВІТІ

Постановка проблеми. Пріоритетним напрямом сучасної системи освіти є формування конкурентноспроможної, мобільної, компетентної особистості, здатної до розв'язання творчих завдань. Допомогти учням орієнтуватися у перетвореннях, що відбуваються нині в мінливому світі, не розгубитися у вирі інформації, що потрапляє до них з різних джерел, має висококваліфікований педагог. Саме він має постійно розширювати власний кругозір і підвищувати фаховий рівень, оскільки професійний розвиток вимагає неперервного включення вчителя у процеси самоосвіти, самовдосконалення, самооцінки. Під час перебування на курсах підвищення кваліфікації та у міжтестастійний період кожен учитель має змогу покращити рівень теоретичних знань, набути фахових умінь, працювати над виробленням навичок певних видів діяльності. Програма курсів для вчителів початкових класів передбачає розгляд слухачами курсів низки актуальних питань, вирішення яких необхідне для покращення рівня їхньої професійної компетентності. Відтак потужні можливості для забезпечення підготовки вчителів початкової школи до виконання педагогічної діяльності та їх професійного розвитку надає наразі система післядипломної освіти.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічної літератури з питань підготовки вчителів до професійної діяльності та їх фахового розвитку свідчать про посилений інтерес до них з боку науковців. Філософські підходи до забезпечення професійної післядипломної освіти визначали В. Андрущенко, В. Кремень, В. Кудін та інші. Умови і шляхи підвищення рівня професійної досконалості фахівців висвітлювали у своїх працях Н. Ничкало, В. Олійник, В. Онушкін, Н. Протасова та інші. Проблеми гуманізації освіти у системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів досліджували у своїх працях А. Зубко, М. Кларин, М. Красовицький, Т.Сущенко та інші. Неодноразово увагу науковців Л. Гончаренко, Л. Кондрашової, Н. Кузьміної, В. Цись привертала проблема готовності до різних видів педагогічної діяльності та підвищення фахової підготовки й удосконалення педагогічних кадрів. Вищезазначене свідчить про досить високий ступінь розробленості окреслених питань. Проте, проблема професійного розвитку, підготовки вчителів початкової школи до педагогічної діяльності та управління таким процесом у системі післядипломної освіти вимагає постійної уваги і додаткового дослідження.

Мета статті – розглянути специфіку підготовки вчителів початкової школи у післядипломній освіті до професійної діяльності; охарактеризувати зміст основних її складових; проаналізувати методологічний аспект і можливості системи післядипломної освіти для забезпечення професійного розвитку і вдосконалення педагогів.

Виклад основного матеріалу. Спрямованість на гуманізацію освітнього процесу в навчальних закладах різного типу сприяє успішному розв'язанню завдань, пов'язаних із підготовкою, перепідготовкою, удосконаленням майстерності фахівців. Забезпечити постійний особистісно-професійний розвиток кожного можливо за умови навчання впродовж життя, зокрема в системі післядипломної освіти. Це стосується і підготовки педагогічних кадрів, специфіка роботи яких передбачає необхідність постійного вдосконалення професійної майстерності та загального інтелектуального, інформаційного, творчого та морально-етичного розвитку. На переконання Карла Роджерса метою освіти взагалі є «зміни та полегшення навчання, а освіченою людиною вважається та, яка навчилася вчитися, змінюватися, яка добре розуміє, що жодне знання не надійне, що тільки процес пошуку знань дає основу для надійності» [1]. Ця думка є актуальною і стосовно підготовки вчителів початкових класів у післядипломній освіті до виконання професійної діяльності.

Відомо, що в процесі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів часто доводиться вирішувати складніші питання, ніж під час підготовки майбутніх фахівців у вузах, бо в процесі «перенавчання» і підвищення фахового рівня доводиться, як зазначає В. Олійник, «асимілювати нові знання в структуру життєвого досвіду слухачів, а також здійснювати вплив не тільки на інформативному, а й (переважно) на особистісному рівні» [2, с. 5]. Оскільки підготовка до педагогічної діяльності в системі післядипломної освіти має свої особливості, то їх урахування зробить професійний розвиток і вдосконалення вчителів початкових класів більш ефективним та інтенсивним. Відтак важливим буде розгляд теоретико-методологічного аспекту та специфіки підготовки вчителів у післядипломній освіті до виконання педагогічної діяльності.

Науковці зазначають, що сукупність теоретичних принципів, або методологія, є фундаментом будь-якої науки (методологія – «система принципів, способів організації теоретичної та практичної діяльності») [3, с. 365]. Тому нами було проаналізовано різні класифікації принципів організації освіти дорослих, зокрема у системі післядипломної освіти (А. Вербицький, А. Маслоу, Л. Набока, О. Пехота, Н. Протасова, А. Старєва та інші). Аналіз матеріалів досліджень дозволяє говорити про доцільність використання у роботі післядипломної освіти принципів, визначених ними.

Зокрема, О. Пехота, В. Пуцов, Л. Набока, А. Старєва визначають і рекомендують реалізацію наступних: принципу пріоритету самостійності навчання, який передбачає самостійне здійснення організації процесу свого навчання педагогом; принципу спільної діяльності, що забезпечує умови спільної діяльності вчителя і викладача або вчителя й інших учасників процесу на різних етапах підготовки педагогів до педагогічної діяльності. Елективність навчання передбачає безпосередню участь кожного у освітньому процесі, надання певної свободи вибору на шляху вдосконалення власної майстерності; а принцип актуалізації результатів навчання полягає у негайному застосуванні отриманих знань, умінь і навичок у практичній діяльності [4].

Корисними вважаємо андрагогічні принципи, врахування яких у системі початкової освіти пропонує Н. Протасова. До них дослідниця зараховує, насамперед, рівнево-кваліфікаційний, оскільки він відображає рівень оволодіння педагогом професією, його майстерність у розв'язанні освітніх завдань, відповідно до вимог кваліфікаційних характеристик. Принцип вікового підходу вимагає врахування цього фактору до організації процесу підготовки вчителів у післядипломній освіті щодо виконання педагогічної діяльності. Принцип індивідуального досвіду та індивідуальних освітніх потреб передбачає розв'язання даного освітнього завдання на основі індивідуального професійного досвіду педагога та сприяє появі та розвитку освітніх потреб, відповідно до поставленої мети. Принцип проблемно-ситуативної організації навчання потребує орієнтації на пошукові, дослідницькі, проблемні методи роботи, що активізують розумову діяльність учителів. Тоді це стає засобом розв'язання проблеми, а не метою навчання, для чого бажано використовувати його проблемно-ситуативний зміст. Стимулювання самоосвіти та самостійності у навчанні вказує на важливість спрямування вчителя до самостійного пошуку нового; самоосвіта як наскрізний процес забезпечує неперервність і ефективність процесу підготовки до освітньої діяльності. Важливим дослідниця вважає і принцип розвитку творчого потенціалу та морально-вольової сфери особистості, оскільки спрямовує на творче ставлення до навколишнього світу та професійної діяльності; на розвиток емоційної, морально-вольової сфери особистості [5].

Урахування та реалізація окреслених андрагогічних принципів у післядипломній освіті надає потужні можливості для забезпечення якісної підготовки, перепідготовки вчителів початкових класів, їх професійного розвитку і вдосконалення.

Розглядаючи методологічний аспект означеного процесу, вважаємо важливим зосередитися на реалізації низки підходів, які стисло схарактеризуємо.

Зважаючи на особливості підготовки фахівців до педагогічної діяльності в післядипломній освіті, одним із визначальних підходів учені вважають особистісно-орієнтований (або суб'єктний) (І. Бех, В. Бойко, О. Савченко, В. Сухомлинський,

О. Сухомлинська та ін.). Його сутність полягає в створенні умов для задоволення особистих професійних потреб фахівця, для особистісно-корисного, необхідного, важливого та самоініціативного навчання, що сприяє духовному, моральному, інтелектуальному, творчому, загальнокультурному розвитку особистості та дозволить вчителю розв'язати нагальні педагогічні проблеми сьогодення [6].

Система післядипломної освіти забезпечує реалізацію означеного підходу на трьох рівнях: індивідуальному, особистісному і суб'єктному, що пов'язано з формуванням та саморозвитком здібностей та особливостей пізнавальних процесів; ціннісних орієнтацій, особистих якостей, потрібних для здійснення професійної діяльності; потреби і здатності регулювати процес професійної стабільності та самореалізації. [4]. У зв'язку з цим важливо викликати особистісну потребу вчителя початкових класів у подальшому професійному вдосконаленні та організувати підготовку педагогів до виконання педагогічної діяльності з урахуванням їх особистісних підстав, унікальності кожного, опори на саморозвиток, самооцінку, самокорекцію та самореалізацію тощо.

Суть системного підходу (В. Афанасьєв, В. Сластьонін, Е. Юдін, Т. Шамова та ін.) убачають у розгляді підсистем як взаємопов'язаних компонентів, які мають «загальні системні властивості та якісні характеристики» [4, с. 22]. Результатом використання підходу як взаємозумовлених одиниць (зміст, методи, форми, умови та засоби) є набуття професійних якостей: методичної грамотності, педагогічної майстерності, компетентності, мобільності, саморозвитку і самоорганізації. Взаємодія та взаємозалежність компонентів кожного системного утворення забезпечує об'єктивність та узгодженість досліджуваної системи.

Діяльнісний підхід (О. Леонтьєв, М. Меєрович, О. Пехота, А. Старєва, П. Третьяков та ін.) було досліджено і детально висвітлено в працях науковців, які стверджували, що ставлення до світу реалізується в діяльності особистості, завдяки якій ця особистість стає суб'єктом пізнання та перетворення дійсності [7]. Саме діяльність є засобом і основою розвитку особистості, бо сприяє не тільки перетворенню навколишнього світу, але і її власному вдосконаленню [4]. Реалізація цього підходу передбачає організацію роботи різного рівня: пізнавальної діяльності вчителів початкових класів під час курсів підвищення кваліфікації або у процесі самоосвіти, що забезпечить їх професійну готовність – з одного боку; підготовку педагогів до практичної діяльності – ефективної організації навчально-виховного процесу відповідно до розв'язання освітніх завдань – з іншого. Критерієм істини завжди вважалася практика, тому діяльнісний підхід є надзвичайно важливим у проблемі підготовки вчителів до педагогічної діяльності.

Акмеологічний підхід полягає в урахуванні факторів впливу на підвищення професійної майстерності (В. Воронцова, Л. Набока, О. Пехота, Ю. Яковець та ін.). Серед таких факторів: особисті та професійні досягнення вчителів, вік, стан здоров'я, моральні якості, прагнення успіху. «Акме» – від грецьк. – найвищий ступінь, вершина, розквітла сила, вершина зрілості. Це поняття означає «бути у повному розквіті, на найвищому ступені розвитку» [8, с. 40].

Кожна людина прагне саморозвитку, самореалізації, що можливі за умови активного ставлення до професії, до набуття нових фахових умінь. Система післядипломної освіти покликана сприяти підвищенню ступеня професійної майстерності, прагненню самовдосконалення педагога та розвитку рис, якостей особистості, необхідних для виконання педагогічної діяльності.

Близьким за метою до попереднього є компетентнісний підхід, реалізацію якого спрямовано не тільки на засвоєння знань, а й на оволодіння певними уміннями, навичками професійної діяльності, які дозволяють розв'язувати освітні завдання. Проблеми компетентнісного підходу розглядали Л. Гончаренко, І. Зайченко, І. Зимня, Ю. Лебеденко, які звертали увагу на значущість практичної складової будь-якого освітнього процесу [4]. Результатом використання його резервів має бути здобуття вчителями початкових класів системи фахових знань; оволодіння ними професійних умінь та способів практичної діяльності, які дозволять педагогам підвищити рівень кваліфікації; набути або вдосконалити

низку нових особистісних якостей: професійної майстерності, самостійності, мобільності, пізнавальної творчої активності.

Наступний підхід до забезпечення належного рівня професійної підготовки вчителів початкових класів – полісуб'єктний або діалогічний, який висвітлює різні аспекти взаємодії, такі як: гуманне професійне спілкування вчителя (Г. Балл, С. Кондратьєва, Т. Сущенко), проблеми педагогічної взаємодії (М. Виєвська, С. Жила), проблеми комунікації з молодшими школярами (О. Макарова, А. Счастливая, Г. Ясякевич), проблеми професійного спілкування (Л. Савенкова). Суть підходу полягає у розгляді людини як складного, багатогранного утворення, яке не вичерпується її педагогічною діяльністю, а є результатом спілкування з оточуючими людьми та носієм стосунків і взаємодії з ними [4]. Для ефективного професійного розвитку вчителів варто враховувати комунікативний аспект підходу, оскільки він є джерелом пошуку інформації, ідей, істини, рішення професійних та життєвих проблем, що сприяють поширенню і перетворенню картини світу особистості педагога.

Ефективність професійного розвитку вчителів початкових класів у післядипломній освіті забезпечують, на наш погляд, інтеграційний та міждисциплінарний підходи (П. Анохін, І. Ладенко, Б. Юдін), оскільки об'єднують знання з педагогіки, психології, філософії, акмеології та інших дисциплін та сприяють повноті та узагальненню теоретичних і методичних знань, їх інтеграції у наявний професійний досвід учителя початкових класів.

Отже, аналіз методологічного аспекту проблем професійного розвитку і вдосконалення фахівців дозволяє визначити, що реалізація наступних підходів: особистісно-орієнтованого, системного, діяльнісного, акмеологічного, компетентнісного, діалогічного, інтеграційного, міждисциплінарного, сприятиме забезпеченню якісної системної багатокomпонентної підготовки вчителів початкових класів у післядипломній освіті до професійної діяльності. Цілеспрямована робота у системі післядипломної освіти дозволить забезпечити мотивацію вчителя, його прагнення до самовдосконалення, вироблення певних ціннісних орієнтацій, підвищення рівня професійної компетентності (спеціальної, соціально-психологічної, методичної, інформаційної), що дозволить здійснювати освіту і самоосвіту впродовж життя і розв'язувати будь-які проблеми, зокрема, життєтворчості.

Вважаємо, що процес професійного розвитку і вдосконалення вчителів початкових класів у післядипломній освіті буде ефективним за умови забезпечення реалізації наступних завдань: оновлення теоретичних знань з актуальних педагогічних проблем; вироблення у вчителів умінь і навичок організації різних видів пізнавальної діяльності, що сприятиме оптимізації навчально-виховного процесу в початковій школі; спрямування на оволодіння ефективними традиційними та інноваційними формами і методами, що сприяють розвитку пізнавальних психічних процесів в учнів, необхідних для їх успішного навчання та адаптації в соціумі, та отримання в результаті такої діяльності вчителями нових професійно-особистісних якостей.

Специфіка післядипломної освіти полягає насамперед у наявності трьох основних її структурних компонентів, упровадження змісту яких забезпечує відповідну підготовку вчителів початкових класів та їх професійний розвиток упродовж життя. До них належить підготовка в курсовий, міжкурсний періоди та самоосвітня діяльність педагога [5]. Ефективна організація цих складових, на нашу думку, відкриває широкі можливості для оптимізації процесу професійного удосконалення фахівця, для своєчасного розв'язання актуальних освітніх проблем, що виникають в нього у зв'язку із змінами в різних сферах життя суспільства. Для реалізації цих завдань у курсовий період передбачені участь у лекціях, семінарах, практичних заняттях і тренінгах, де педагоги мають змогу розглянути нагальні освітні питання, поглибити знання з актуальних тем, обговорити проблеми, що виникають у їх практичній діяльності, обмінятися професійним досвідом та отримати консультації в досвідчених фахівців.

Низка форм роботи під час проходження курсів підвищення кваліфікації спрямована на вироблення в учителів початкових класів якісно нових умінь (наприклад, комп'ютерна грамотність, швидкочитання, риторика) та готовності до різних напрямів професійної

діяльності (до полікультурного виховання школярів, до формування в них наукової картини світу, до впровадження інноваційних технологій у навчально-виховний процес початкової школи тощо). Доцільним вважаємо використання під час запропонованих заходів інтерактивних методів, а також методів активізації мислення, творчої діяльності та ін. Найефективнішими з означених груп методів є проблемна лекція, метод проблемного навчання, дослідницькі, асоціативні методи, педагогічна гра, ділова гра, мозковий штурм, синектика, мета-план, функціонально-системний аналіз, алгоритм розв'язання проблемних ситуацій тощо.

Програмою курсів підвищення кваліфікації вчителів передбачені також написання випускних робіт і рефератів з відповідної тематики, організація і проведення конференцій, диспутів, дискусій, відвідування педагогічної практики в школі, відкритих уроків та вивчення передового досвіду вчителів та інші корисні форми роботи, що сприяють професійному розвитку педагогів. Така робота продовжується в міжкурсовий період, коли відбувається робота проблемних, творчих груп у межах методичних об'єднань, міських і районних методичних кабінетів, консультації та інші форми. Корисною є також робота з групами педагогічної майстерності та молодими фахівцями, де досвідчені колеги можуть поділитися багатим професійним досвідом з тими, хто тільки розпочинає педагогічну діяльність.

Окремим структурним компонентом підготовки педагога до професійної діяльності в післядипломній освіті визначено самоосвіту [2]. Професійний розвиток учителя початкових класів передбачає постійне його фахове зростання, необхідність модернізації знань та майстерне володіння засобами самоосвіти. Самоосвіта є наскрізним компонентом такої підготовки, оскільки кожен фахівець здатен поглиблювати свої знання з важливих освітніх проблем й удосконалювати професійну майстерність протягом всього професійного життя. Відтак з метою особистісно-професійного вдосконалення педагоги мають постійно поглиблювати знання з педагогіки, філософії, психології, зокрема вікової; підвищувати рівень загального інтелектуального, морального, творчого розвитку. Це дозволить більш ефективно розв'язувати завдання, що постійно виникають у роботі вчителя початкових класів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, цілеспрямована робота у системі післядипломної освіти сприятиме ефективній професійній підготовці педагога, забезпечивши його мотивацію, прагнення до самовдосконалення, вироблення певних ціннісних орієнтацій, підвищення рівня професійної компетентності (спеціальної, соціально-психологічної, методичної, інформаційної), яка стимулюватиме до самоосвіти впродовж професійного життя і розв'язання будь-яких проблем. Така підготовка вчителів початкових класів до педагогічної діяльності реалізується у курсовий, міжкурсовий періоди та в процесі самоосвіти педагога. Реалізація окреслених андрагогічних принципів і педагогічних підходів дозволить забезпечити відповідну готовність учителів початкових класів до виконання педагогічної діяльності, покращити рівень їх фахової підготовки та окреслити напрями професійного розвитку і подальшого вдосконалення. Така діяльність потребує уваги, детального дослідження, постійного оновлення та забезпечення відповідного управління процесом.

Література:

1. Rogers C. *Away of being* / Carl Rogers. – Boston : Houghton Mifflin, 1980. – 231 p.
2. Олійник В.В. Наукові основи управління підвищенням кваліфікації педагогічних працівників профтехосвіти : монографія / В.В.Олійник. – К. : Міленіум, 2003. – 594 с.
3. Життєва компетентність особистості : наук.-метод. посіб. / Наук.-метод. центр серед. Освіти ; за ред . Л. В. Сохань [та ін.]. – К. : Богдана, 2003. – 520 с.
4. Андрагогічні проблеми у підготовці викладачів для системи післядипломної освіти / О. М. Пехота, В. І. Пуцов, Л. Я. Набока, А. М. Старєва. – К. ; Чернівці : Букрек, 2006. – 96 с.
5. Протасова Н. Г. Післядипломна освіта педагогів: зміст, структура, тенденції розвитку / Н. Г. Протасова ; Держ. акад. керівних кадрів освіти. – К., 1998. – 176 с.
6. Савченко О. Я. Стан і завдання реформування змісту загальної шкільної освіти: історія і сучасний стан / О. Я. Савченко // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 4. – С. 6-17.

7. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев // Избранные психологические произведения : в 2 т. – М., 1983. – Т. 2. – С. 94-102. – (Труды действительных членов и членов-корреспондентов АПН СССР).

8. Акмеизм // Советский энциклопедический словарь / под ред. А. М. Прохорова. – М., 1981. – С. 31.

У статті охарактеризовано специфіку підготовки вчителів початкової школи у післядипломній освіті до професійної діяльності; проаналізовано методологічний аспект і можливості системи післядипломної освіти для забезпечення професійного розвитку і вдосконалення педагогів.

Ключові слова: підготовка вчителів початкової школи, професійний розвиток, специфіка та складові підготовки, післядипломна освіта.

В статье охарактеризована специфика подготовки учителей начальной школы в последипломном образовании к профессиональной деятельности; проанализированы методологический аспект и возможности последипломного образования для обеспечения профессионального развития и усовершенствования педагогов.

Ключевые слова: подготовка учителей начальной школы, профессиональное развитие, специфика и составляющие подготовки, последипломное образование.

In the article described specific training primary school teachers in graduate education for professional work, analyzed the methodological aspect of postgraduate education and opportunities for professional development and improvement of teachers.

Keywords: training primary school teachers, professional development, specificity, and the components of the training, postgraduate education.

УДК 37.062.5:61:577

С.С. Пудова
м. Вінниця, Україна

МОТИВАЦІЙНІ ЧИННИКИ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІН ПРИРОДНИЧОГО ЦИКЛУ МАЙБУТНІМИ ЛІКАРЯМИ

Постановка проблеми. Нині дослідники особливу увагу приділяють процесу формування професійної компетентності та деонтологічної культури майбутніх лікарів у процесі навчання в медичному навчальному закладі та зазначають, що якість підготовки студентів-медиків потребує підвищення. Зокрема, в Концепції медичної школи НаУКМА зазначається: «Сучасний стан підготовки лікарів в Україні не відповідає світовим нормам, а тим більше не йде попереду. Серед цих недоліків слід відзначити такі:

1. Надзвичайно низька, редукована природнича підготовка, немає систематизованих знань математики, фізики, інформатики і інші.
2. Надзвичайно низький рівень гуманітарних знань (за деякими винятками).
3. Надзвичайно низький рівень культури (за деякими винятками).
4. Перші 3 пункти обумовлюють великі труднощі і навіть безвихідь, що виникає під час спроб налагодження психологічного контакту з пацієнтами. Рівень освіти і культури лікаря має бути вищим, або принаймні дорівнювати рівню пацієнта...» [1].

З наведеної цитати зрозуміло, що актуальною залишається проблема пошуку шляхів підвищення якості підготовки майбутніх лікарів, конкурентоздатних фахівців на вітчизняному та світовому ринках праці. Вирішення цієї проблеми безпосередньо пов'язане з мотивацією студентів-медиків до навчання.

Аналіз досліджень і публікацій свідчить про те, що наразі ґрунтовно досліджуються різні педагогічні проблеми в медичній освіті на різних етапах підготовки лікарів: переддипломна підготовка молоді до медичних спеціальностей (О. Андрійчук, Л. Дольнікова, В. Копетчук, Л. Переймибіда, Я. Цехмістер та інші), підготовка майбутніх лікарів у вищих медичних навчальних закладах (Г. Болотова, М. Лісовий, Н. Стучинська, С. Тихолаз та інші), післядипломна підготовка лікарів (Ю. Вороненко, О. Марченко, В. М'ясликов, О. Хвисюк та інші). Зокрема, мотивацію навчання студентів-медиків досліджували В.Маврутенков, А. Мельник, О. Сілінська, Т. Чеська, Л. Шостакович-Корецька, О. Якуніна та інші.